

Милица Миленковић

ЖИВОТ У ЗАСЈЕДИ И КОНАЧНО ОТРЕЖЊЕЊЕ

Анђелко Анушић, *Живоћ из засједе*,
Службени гласник, Београд, 2021

Један део најновијег књижевног опуса Анђелка Анушића, од почетка 21. века па надаље, чине романи и књижевна дела инспирисани догађајима нама блиске историје у којима су Крајишници кренули пут Србије и обрели се у колони настављајући историјску нит колоне, *колонашења*, сеоба и селидби народа као слике српског удеса који је трајао више од деценије. Низу његових романа са тематиком егзила из Републике Српске Крајине и прекодринских, прекосавских простора уопште: *Силазак сина у Сан*, *Адресар изјубљених душа*, *Прозор оћворен на висибabu и кукурек*, са кулминативним насловима *Гласови са љранице: Српска крајишка ље љралоћија I* и *С Хомером у Олуји: Српска крајишка ље љралоћија II, III, IV*, којима без грешке можемо додати монодраму *Колона*, овога пута придружен је и најновији роман насловљен *Живоћ из засједе*.

Насловом књиге одређен је тематско-мотивски, али и психолошки оквир дела којим се у први план ставља нечији живот јасно дефинисан одредницом „из засједе”, живот који пролази у једном одређеном положају, готово статичном, са окаченим оружјем о рамену, у заседи где год се човек налазио – било да је у рату или миру – посведочиће читалац откривајући странице овог романа и урањајући у живот описане породице у егзилу.

Питање егзила у романима Анђелка Анушића је питање које је постављено на националној основи. Његови јунаци или (анти)јунаци јесу они који у другој, а својој, домовини, не осећају да су своји на своме. Удаљени од својих кућа, окућница и њива, родних места и завичаја, насилно

протерани, они ни у Србији не налазе себи места нити су у стању да се опораве од готово наслеђеног начина живота који их, чини се, прати куда год да су кренули. На размеђи народа, каква је њихова Српска Крајина, па касније на Косову, а у ширем смислу и на Балкану, у додиру, сукобу, сличностима и разликама народа и религија, припадници колоне, сеоба и миграција, чак и када то заиста желе, не могу да се одвоје од наслеђених особина и особености преношених са оца на сина од када једно породично стабло зна за себе. И то би у најмању руку био лако решив проблем променом образаца понашања и начином сагледавања суштине ствари, да нити одбране сопственог и националног идентитета нису уско повезане једна са другом, испреплетане једна са другом и суштински уткане у човеково биће на просторима о којима говоримо. У свега неколико реченица на почетку романа објашњена је метафора линије (границе) као одређеног простора који сам за себе има значење и који ће се из једне одређене *линије* претворити у још неколико паралелних и понављајућих у животу приповедача до универзалног значења границе која се може или не може прећи – у односу са наслеђем, у односу са људима и у односу са самим собом и својим унутрашњим бићем: „Пет година ја нисам спавао као човек, већ све дремујућући у ходу или полусједећке. Једнако ноћу, као и дању. Кућа ми је, али и *линија*, двије стотине метара од непријатељске.” (...) „На стражу се иде као у засједу, савјетовао би ме отац кад год бих ноћу полазио на *линију*.”

Линеарним приповедањем које се развија у хронолошком кључу пратимо живот вишечлане избегличке породице од Крајине, преко Косова, до Војводине, и коначно до Остербека у Холандији:

„И стварно, обресо се на Косову, а у Метохији рекоше да смо. У неком оближњем селу надомак Ђаковице. Све доскора памтио сам му и назив. Додијелише нам повелику кућу. А она полупаних прозора, врата разваљених. С крова *заћорили* поразбијани кријепови.

(...)

И ево, дође дан, а нисам му се баш тврдо надао, све сам мислио да ће ме та чаша, *наливена мојом руком*, ипак заобићи, дан мога *славног бјежања са Косова*. Тако кажу брат и његова жена. У то *тамо неко мјесто* на сјеверу, *Хрчковце*, како га мајка назива, да ли намјерно или забуном, не знам, у ту *шамо неку кућу*.

(...)

Синоћ ми је Веселинка открила назив мјеста у које идемо на *арбајји*.

То је сеоце Остербек, пет километара удаљено од града Арнхема који се устоличио на Доњој Рајни.”

У овом роману све је тема преиспитивања, и простор, и људи, и имена деце (нове генерације). На вишеетничком Балкану, има ли места за љубав и заснивање породице, постаје основно питање и заплет

књиге: љубав православца Вељка (приповедач у првом лицу) и муслиманке Фатмире као мотиватор радње и промена које ће, ради очувања нове породице, довести до новог миграрања. На сличан начин поновиће се и Вељков одлазак у иностранство који ће бити мотивисан везом са љубавницом Веселинком.

Анушић слика породицу која паралелно са својом државом и њеним унутрашњим и спољашњим проблемима преживљава све друштвене и социјалне страхоте: ратове, прогоне и погроме – Олују, а затим и *Милосрдној анђела, Кошаре...* Ратници из ове породице носиоци су удеса на бранику отаџбине. Смена генерација, али и начина погледа на свет и ствари, у добро познатим облицима ратног профитерства на уштрб страдања ратних ветерана, логичним следом догађаја иницираће и слику дезертерства и прекида *линије* добровољног страдања:

„Брат је дезертирао! Ноћас касно стигао је код нас. *Прошверцовао ја с робом*, из Ниша, да, баш тако, *један наш ојџуда*, камионџија, ради за неку словеначку фирму.

У кући су пометања и препирка.

’Нећу више да се борим за ничије! Бранио сам оно што је било моје и по људским и по Божјим законима, па га ђаво оте!’, виче брат.

’То није ничије! То је територија Србије!’, отповраћа отац и грди сина што је побјегао с линије и погазио војничку част, осрамотио *крајишку храброст*. То понавља више пута.”

Но ово дезертерство неће бити и крај трагедије ове куће, Васиљ (брат из овог дијалога) по казни биће послат на Кошаре одакле се враћа као ратни инвалид. Паралелно са његовим дезертерством, дезертираће и приповедач: „Ево ме учим енглески с Веселинком. Она је мој професор! Spreмам се, изгледа, за сеобу на далеки сјевер!” И тамо *на сјеверу* наставиће се епизоде сукоба по етничкој основи, сукоб два културолошки и цивилизацијски удаљена света у којем је један остао на Балкану, а други, иностранци, западни, у хотелима, иза затворених врата, одређује судбине и животе овог првог.

После низа слика неприлагођености, психолошког портрета странца у сопственој кожи, у миграцији, у Остербеку, најбољи пријатељ нашем (анти)јунаку Вељку постаје пиво: „*По боји си ’сарајевско свијетло’, по торкосији ’ајајинско’, по укусу ’никишићко’, по дружељубивости ’ваљевско’, по ишомостији ’зајечарско’, по погмуклој заводљивости, смућивању и ирврийљивости, ’зајребачко’ и ’београдско’ скуја...*” Књига се завршава Вељковим пијанством које је заправо слика коначног отржењења у којем су сва страдања и *испоштаје* живот Границара, са завршетком у 21. веку, постали толико јасни, а у својој јасноћи провизорни и апсурдни да је ово било најлогичније решење разрешења једне унутрашње егзистенцијалне драме.

Начин приповедања Анђелка Анушића у *Живоју из засједе*, по највише приликом карактеризације ликова, богат је народним говором српских Крајишника који употпуњава пишчев књижевни језик којим се настоји да једноставно и просто Вељково казивање постане уметнички обликовано и приближено савременим читаоцима. И ова књига као и *Српска крајишка ѿштралојија* у себи садржи унутрашњег и спољашњег наратора, хроничара и забележивача исповести главног јунака. Тиме се постиже уверљивост у казивању, али и додаје на документарности онога што се налази пред читаоцима.

Живој из засједе је породични, историјски, друштвени и социјални роман којим се на књижевни начин обликује и приказује једна друштвена стварност нама блиске историје обележене грађанским ратовима, транзицијом и миграцијама наших људи унутар српских културних, језичких и националних међа, али и ван стварних граница, до егзила у иностранству. Унутар овог оквира проблематизовано је и питање рата, страдања човека на Балкану, породичних и националних вредности и наслеђа, а самим тим и идентитета, али и нагона (ероса и танатоса) који по природи ствари, једини, не познају и не признају границе.

Између *ѿамо* и *овде*, који се смењују брзином светлости у животу приповедача, *ѿамо* постаје *овде* и *овде* иницира ново *ѿамо*; између судбине гонитеља и гоњеног, ловца и уловљеног; између онога који је у заседи и бранитеља, између прошлости, садашњости и пребрзе будућности – стао је цео роман Анђелка Анушића као сведочанство и поука о ономе што су доживели наши људи, али и као говор у име свих оних који су се икада на овим просторима селили и били расељавани.

Анушић је књижевник чије перо исписује и записује један део наше најновије историје – уметнички слободно, јасно и храбро и тиме оставља историји српске књижевности још један у низи наслова који ће оцртати и одредити целу једну линију оваквих приповедања у нашој књижевности. *Живој из засједе* је својеврсно уметничко благо које својим тоном призива класично и канонско као прве атрибуте које му књижевни критичари приписују – што је само по себи висока оцена ове књиге, али и повод да се читаоци упознају не само са судбинама ликова описаних у њој већ и са целом плејадом Крајишника које сусрећемо и у претходним Анушићевим делима.